

doi: 10.15584/dyd.pol.20.2025.13
Artykuł oryginalny

Data nadesłania: 30.08.2025 r.
Zaakceptowano do druku: 1.10.2025 r.
Opublikowano: 29.12.2025 r.

GABRIELA ROKOSZ

Uniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0009-0003-5127-9267
gabriela.rokosz@o2.pl

Elementy metody harcerskiej i doświadczenie harcerskie jako wsparcie nauczycieli języka polskiego w szkole podstawowej

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia potencjał edukacyjny metody harcerskiej oraz wybranych form i technik stosowanych w środowisku harcerskim. Punktem wyjścia jest analiza dialogu między potrzebami współczesnych placówek oświatowych a rozwiązaniami, jakie może zaoferować harcerstwo. Zagadnienie to ukazano na podstawie dwóch propozycji metodycznych: „ręki metody” stworzonej przez Jana Rossmana oraz cech „metody harcerskiej” opracowanych przez Ewę Grodecką. Skupiono się na możliwościach zastosowania ich komponentów w czasie planowania i prowadzenia lekcji języka polskiego w szkole podstawowej. Ważnym elementem artykułu jest również synteza wyników badania empirycznego przeprowadzonego wśród nauczycieli tego przedmiotu, które dowodzi, że doświadczenie zdobyte w harcerstwie sprzyja bardziej efektywnemu wykonywaniu obowiązków zawodowych. Uzupełnieniem pracy są propozycje wykorzystania harcerskich form i technik w roli metod aktywizujących, starannie dostosowanych do współczesnych potrzeb edukacyjnych.

Słowa kluczowe: metoda harcerska, nauczanie języka polskiego, metody aktywizujące, szkoła podstawowa, formy pracy, techniki harcerskie

Wprowadzenie

Harcerstwo od lat inspirowane heterogenicznością działań służących nauce i wychowaniu młodych ludzi. Co istotne, realizowane przedsięwzięcia przewyższają zakres ugruntowanych społecznie w jego obrębie dziedzin, jak praktyczne umiejętności wynikające ze stosowanych technik czy służba obejmująca charytatywną pracę dla dobra społeczeństwa i otoczenia. Wytworzony na przestrzeni lat system prowadzenia zajęć zyskał w refleksji naukowej nazwę „metody harcerskiej”. Formy i metody pracy w tym środowisku na rzecz kształcenia dzieci i młodzieży uzyskały uznanie za swoją edukacyjną skuteczność, przez co zaskarbiają sobie szerokie grono zwolenników wśród innych organizacji dążących do wychowania młodego pokolenia. W związku z tym metoda harcerska wymaga naukowej refleksji mającej na celu

określenie tych jej elementów, które mogą zostać wykorzystane w procesie organizacji warsztatu pracy nauczyciela polonisty. Celem niniejszych rozważań są więc analiza i rekonstrukcja tych czynników omawianej metody, które mogą poszerzyć wachlarz strategii dydaktycznych i metod pracy stosowanych w polskiej szkole.

Wypracowana na przestrzeni lat metoda harcerska to

zespół działań, oddziaływań i środków służących realizacji stojących przed harcerstwem celów wychowawczych, społecznych i podmiotowych, ukształtowany w toku rozwoju organizacji harcerskiej i stale doskonalony, świadomie stosowany przez jej członków¹.

Jej elementy składowe różnią się w zależności od środowiska oraz od metodologii przyjętej przez różnych badaczy. Próby sumowania tego dorobku prowadzą do częstych zmian terminologii, a także jej głównych członów. Analizy i przedstawienia metody harcerskiej podjęli się m.in. doświadczeni instruktorzy harcerscy: Jan Rossman, Ewa Grodecka, Aleksander Kamiński, Marek Kamecki oraz Marek Gajdziński². Warto poddać naukowemu oglądowi dwie koncepcje – tzw. rękę metody J. Rossmana oraz cechy metody harcerskiej E. Grodeckiej.

Cel i istota metody harcerskiej jako formy kształcenia

Ważna jest refleksja nad samą definicją metody pracy stanowiącej obok celów i treści kształcenia podstawowy element szkolnego procesu dydaktycznego. Termin ten należy rozumieć jako sposób kierowania pracą uczniów obejmujący zarówno czynności wychowanków, jak i nauczycieli. Proces ten powinien być intencjonalny, wykorzystywany z pełną świadomością, a także cechować się możliwością wielorazowego, systematycznego zastosowania³. Zmierza on do ustalenia sposobu i celu działań, co determinuje wybór określonej strategii dydaktycznej w procesie edukacyjnym⁴. Priorytetem jest opanowanie wiedzy i umiejętności określonych w podstawie nauczania i związanym z nią programie nauczania⁵. Podobnie funkcjonuje harcerski paradygmat działań dydaktycznych – proces kształcenia zmierza do realizacji założonych celów na poziomie wiadomości, umiejętności i postaw. W obu wypadkach wychowawcom zależy na skutecznym przekazaniu wiedzy i kluczowych umiejętności oraz zrealizowaniu określonych założeń edukacji.

Specyfika niektórych komponentów koncepcji J. Rossmana i E. Grodeckiej pozwala na zestawienie ich z warunkami przebiegu lekcji w szkole i ustalenie wspólnych czynników mogących się wzajemnie uzupełniać.

¹ *Metoda harcerska* [hasło w:] *Leksykon harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 257.

² Zob. E. Palamer-Kabacińska, *Pedagogika przygody a harcerstwo. Studium teoretyczne*, Warszawa 2021, s. 203–220.

³ M. Kwiatkowska-Ratajczak, *Metody* [w:] *Innowacje i metody*, t. 1: *W kręgu teorii i praktyki. Podręcznik akademicki dydaktyki kształcenia polonistycznego*, red. M. Kwiatkowska-Ratajczak, Poznań 2011, s. 354.

⁴ M. Kwiatkowska-Ratajczak, *Wstęp* [w:] *Innowacje i metody...*, t. 1, s. 7.

⁵ K. Sośnicki, *Poradnik dydaktyczny*, Warszawa 1966, s. 47, cyt. za: S. Nałaskowski, *Metody nauczania*, Toruń 2000, s. 7.

Należy podkreślić, że działanie organizacji harcerskiej nie może być utożsamiane ze szkołą. Rozbieżności w sposobie pracy wymagają wyraźnego zasygnalizowania. Niewątpliwie ważnym elementem różniącym placówkę szkolną i organizację harcerską jest odmienna rola nauczyciela i instruktora harcerskiego. Niejednokrotnie zwracano również uwagę na zasadniczą różnicę między celami, metodami, treściami szkolnej placówki edukacyjnej i działaniami drużyny harcerskiej. Jak zauważył M. Gajdziński, istnieją uniwersalne wartości możliwe do poznania i interioryzacji tylko dzięki szkole, ale jest również cały zestaw postaw niemożliwych do przekazania i opanowania w warunkach szkolnych – tę możliwość oferuje właśnie harcerstwo⁶.

A. Kamiński uważał, że omawiana metoda wymaga nie tylko ostrożności, ale także stałej uwagi nauczyciela. Jej elementy powinny być wykorzystywane jedynie w uzasadnionych wypadkach. Współczesna koncepcja kształcenia wielostronnego przewiduje wzajemne oddziaływanie – nauczyciel jest zobowiązany do stałego dostosowywania form i metod pracy do poziomu, struktury i systemu postaw epistemologicznych wychowanków⁷.

W celu osiągnięcia bardziej precyzyjnego przedstawienia korelacji metody harcerskiej z pracą na lekcjach języka polskiego należy dokładniej przeanalizować poszczególne elementy wskazanych wcześniej interpretacji.

J. Rossman stworzył system dla celów praktycznych i poglądowych zwizualizowany wokół pola semantycznego – ręka. Składał się on z następujących czynników:

- dłoni – symbolizującej dobrowolność,
- dużego palca – system zastępowy,
- palca wskazującego – współzawodnictwo i współdziałanie,
- palca środkowego – wzajemność oddziaływania,
- palca serdecznego – oddziaływanie pośrednie,
- małego palca – stopniowanie trudności,
- ramienia – świeże powietrze⁸ (inne określenie: ruch⁹).

O ile w powyższym studium autor ujął praktyczne zastosowanie metody, o tyle E. Grodecka skupiła się na cechach pracy charakterystycznych dla postaw młodych ludzi. Podaje ona następujące, zasadnicze elementy częściowo pokrywające się z propozycją J. Rossmana:

- oddziaływanie od wewnątrz,
- świadomy stosunek do harcerstwa i jego poczynań,

⁶ M. Gajdziński, *Harcerski system wychowania*, Warszawa 2022, s. 74–75.

⁷ Zob. A. Kamiński, *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 2001, s. 53–54.

⁸ Zob. J. Rossman, „*Szkoła za lasem*”. *Program kształcenia starszyny harcerstwa podziemnego*, Kraków 2014, s. 39–40.

⁹ Ruch jest nazwą częściej spotykaną w nowszych opracowaniach „ręki metody” J. Rossmana. Terminem tym posługuje się m.in. Ruch Programowo-Metodyczny „Ręka Metody”, dlatego też zostaje on przyjęty w niniejszej pracy. Zob. Ruch Programowo-Metodyczny „Ręka Metody”, *ściąga z ręki*, <https://www.rekametody.pl/sciaga-w-rece> [27.10.2025].

- oddziaływanie wzajemne,
- oddziaływanie naturalne,
- oddziaływanie pozytywne,
- oddziaływanie pośrednie¹⁰.

Wskazana przez J. Rossmana zasada dobrowolności jest tylko cechą konstytuującą funkcjonowanie organizacji harcerskiej. Współczesny polski system edukacyjny opiera się na zasadzie szkoły obowiązkowej do osiągnięcia pełnoletności i potrzebie realizacji ministerialnej podstawy programowej kształcenia ogólnego takiej samej na poszczególnych etapach kształcenia w całym kraju¹¹. Nie jest to bynajmniej perspektywa motywująca młodzież do samokształcenia czy frekwencji na lekcjach. M. Kamecki, poddając „rękę metody” analizie, zwrócił uwagę na kluczową charakterystykę tego elementu – „oddziaływanie od wewnątrz, a nie nakaz”¹². Harcerstwo – podobnie jak współczesne podstawy programowe czy klasyczne zasady nauczania Tadeusza Nowackiego bądź Wincentego Okonia – wymaga łączenia teorii z praktyką. Omawiana zasada dobrowolności łączy się z systemem postaw aksjologicznych, w warunkach szkolnych oznaczając aktywne uczestnictwo w zajęciach.

Podobne znaczenie mają cechy wymienione przez E. Grodecką – oddziaływanie od wewnątrz, świadomy stosunek do harcerstwa i jego poczynań. Oba te elementy podkreślają pozytywny wpływ, jaki na pracę i rozwój dziecka ma intencjonalne, dobrowolne uczestniczenie w procesie kształcenia. Wyeliminowanie nakazów w celu wytworzenia motywacji wewnętrznej sprzyja efektywności podejmowanych działań. Ponadto badaczka zwraca uwagę na kolejny ważny aspekt tego oddziaływania: pierwszoplanowość podejścia indywidualnego w pracy wychowawczej, oraz uwzględnia wykluczenie spojrzenia na grupę ludzi w kontekście masy na rzecz zespołu złożonego z jednostek¹³. Zadaniem wychowawcy jest pomoc w osobistym rozwoju młodego człowieka, dostrzeżenie jego mocnych i słabych stron, wdrożenie odpowiednich środków, które – dodatkowo – będą wspierały jego rozwój. M. Gajdziński sądził, że „harcerstwo nie wychowuje mas ani grup ludzkich – harcerstwo zawsze wychowuje jednostkę – konkretnego chłopca”¹⁴. Porównywalne wartości reprezentuje szkoła, dokładając wszelkich starań, aby zjawisko to mogło w sposób operatywny dążyć do dalszego rozwoju i usprawnienia¹⁵.

System zastępowy, tożsamy z pracą w grupach, cechuje szereg zalet. Harcerstwo opiera się na naturalnym dążeniu dzieci do chęci łączenia się w zespoły¹⁶. Ich skład

¹⁰ Zob. E. Grodecka, *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*, Warszawa 2020, s. 12–23.

¹¹ Zob. J. Brophy, *Motywowanie uczniów do nauki*, tłum. K. Kruszewski, Warszawa 2002, s. 24.

¹² M. Kamecki, *Stosowanie metody harcerskiej w drużynie harcerzy*, Warszawa 2020, s. 45.

¹³ E. Grodecka, dz. cyt., s. 12.

¹⁴ M. Gajdziński, dz. cyt., s. 151.

¹⁵ Zob. *Każdy uczeń jest ważny. Indywidualizacja na lekcji języka polskiego*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2017; M. Nagajowa, *ABC metodyki języka polskiego*, Warszawa 1995, s. 51–52.

¹⁶ M. Gajdziński, dz. cyt., s. 170.

jest z reguły trwały, przydział do danego zastępu wiąże się z pracą w określonym gronie przez dłuższy czas¹⁷, w przeciwieństwie do kolektywów ćwiczeniowych na lekcjach, które tworzone są najczęściej na potrzeby wykonania danego zadania i równie szybko się rozwiązują. Zastęp powoływany jest przede wszystkim po to, aby zlikwidować poczucie anonimowości wśród młodych ludzi, a tym samym obarczyć odpowiedzialnością jak najwięcej osób¹⁸. Taka forma pracy doprowadza do integracji klasy, umożliwiając uczniom podjęcie współpracy z rówieśnikami, z którymi do tej pory nie nawiązali żadnej relacji albo stosunki między nimi sprawiały wrażenie niekorzystnych. Prócz tego – za sprawą podziału na grupy przez nauczyciela – tworzy odpowiednie uwarunkowania dla osiągnięcia celów kształcenia. Co istotne, praca w systemie zastępowym stwarza dziecku warunki do zaspokojenia potrzeby przynależności, odnalezienia miejsca w hierarchii klasy, nawiązania znajomości z rówieśnikami i uzyskania ich aprobaty¹⁹. Taki system niweluje możliwość wykorzystywania pracy innych i ułatwia aktywność jednostek o odmiennych predyspozycjach, co prowadzi do rozwoju umiejętności interpersonalnych, przygotowując do wykonywania zadań społecznych i zawodowych²⁰.

Współzawodnictwo i współdziałanie wpływają na wielopłaszczyznowe przygotowanie ucznia do pełnienia heterogenicznych ról społecznych, w tym do roli lidera lub członka grupy, a także są narzędziem wzbudzenia empatii. Praca zbiorowa oraz grupowa obligują do podjęcia wspólnych działań z rówieśnikami i stwarzają warunki budowania relacji i więzi wśród uczniów, wpływając na kształtowanie wspólnego światopoglądu²¹. Obszerne badania w zakresie występowania współzawodnictwa i współdziałania w szkole, wykonane przez Barbarę Karolczak-Biernacką, doprowadziły do priorytetowych wniosków, że czynności te stanowią naturalne potrzeby ludzkie i w tym sensie pełnią funkcję instrumentalną, bo „współpracując lub rywalizując osiągamy istotne dla nas wartości”²².

Cytowana badaczka podkreśliła również błędy we wdrażaniu tych technik przez nauczycieli – wymuszanie kooperacji lub rywalizacji, deficyt tego typu przedsięwzięć w szkole – co prowadzi do negatywnego nastawienia uczniów do takich form pracy²³.

Wzajemność oddziaływania w metodzie harcerskiej zakłada, iż relacja nauczyciel – uczeń powinna zostać zamieniona na współzależność mistrz – uczeń. Harcerze młodszy są wychowywani i wpływają na rozwój swojego opiekuna, stąd obie strony uczą się wzajemnie²⁴. M. Gajdziński wskazuje dwa typy oddziaływań wza-

¹⁷ Przydział do zastępu może zostać zmieniony, jeśli z jakichś przyczyn zastęp rozwiązuje się, harcerz sam zgłasza uargumentowaną chęć zmiany przydziału lub taką decyzję podejmuje drużynowy.

¹⁸ R. Baden-Powell, *Skauting dla chłopców*, tłum. S. Kapiszewski, Kraków 2010, s. 54.

¹⁹ J. Sowa, Z. Niedzielski, *Metoda pracy harcerskiej w zarysie*, Rzeszów 2003, s. 172.

²⁰ *Materiały edukacyjne programu KREATOR. Scenariusze lekcji*, Warszawa 1999, s. 168.

²¹ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003, s. 326.

²² B. Karolczak-Biernacka, *Współzawodnictwo i współpraca w szkole*, Warszawa 1987, s. 167.

²³ Tamże.

²⁴ M. Gajdziński, dz. cyt., s. 63–68.

jemnych: między rówieśnikami oraz między starszymi i młodszymi²⁵. Adaptacja harcerskiego modelu kształcenia kieruje uwagę na wychowanków, którzy skłaniają opiekunów do stałej optymalizacji form i metod pracy. Wychowawca wpływa na uczniów nie tylko na poziomie wiadomości i umiejętności, ale również w zakresie systemu postaw²⁶.

Oddziaływanie pośrednie przewiduje redukcję częstotliwości wykorzystywania metod podających na rzecz aktywności uczących się. W związku z tym, podobnie jak przy współzawodnictwie i współpracy, istotne jest zapobieganie niepowodzeniom wspomnianym w pracach W. Okonia:

Można założyć, iż stosowana wyłącznie każda postać nauczania jest w stanie doprowadzić do niepożądanych skutków zarówno w stosunku do całej zbiorowości uczących się, jak i wobec pojedynczych uczniów, którym ta właśnie odmiana mogła nie odpowiadać. Stąd słuszne jest łączenie metod podających z metodami problemowymi, a zarazem wzbogacanie jednych i drugich o metody umożliwiające dzieciom bogate przeżycia i różnorodną działalność²⁷.

Warto podkreślić, że samodzielna aktywność prowadzi do osiągnięcia lepszych wyników²⁸, na co zwracał uwagę także twórca skautingu, pisząc o niszczeniu zapału wykładami, gdyż – jego zdaniem – tylko przez aktywność ruchową i poglądowość można stymulować wszechstronny rozwój młodego człowieka²⁹.

Ważnym komponentem metody harcerskiej symbolizowanym przez nadgarstek jest aktywność na świeżym powietrzu, będąca intrygującą alternatywą dla sztamkowego schematu przebiegu zajęć. Obecnie coraz większe zainteresowanie wzbudzają placówki pracujące metodą Montessori, umożliwiające swobodne poznawanie i naukę. Przeprowadzenie lekcji języka polskiego w terenie staje się czynnikiem inicjującym wzmożoną aktywność uczniów. Takie lekcje, jak wycieczki polonistyczne połączone z opisem krajobrazu lub pomnika, językową analizą haseł reklamowych w przestrzeni miejskiej to przykłady działań w ramach realizacji harcerskiej metody w praktyce szkolnej.

Przedstawiona zmiana paradygmatu kształcenia neguje jego sztuczne, sztamkowe formy i treści, nadając omawianej metodzie bardziej naturalny charakter, podkreślany przez E. Grodecką:

Może to dzięki naturalności naszej metody mamy, a raczej osiągamy takie bogactwo środków wychowawczych. W różnych warunkach powstają różne potrzeby. Dla ich zaspokojenia szukamy środków odpowiednich dla danego środowiska, dla tej, a nie innej potrzeby, dla takich właśnie cech potrzebującego³⁰.

Jak wynika z przedstawionej konkluzji, istotą procesu edukacyjnego jest stała ewaluacja form i metod pracy, dostosowanie celów i strategii dydaktycznych do

²⁵ Tamże.

²⁶ Zob. M. Nagajowa, dz. cyt., s. 248.

²⁷ W. Okoń, dz. cyt., s. 213.

²⁸ M. Kamecki, dz. cyt., s. 46.

²⁹ Zob. R. Baden-Powell, *Wskazówki dla skautmistrzów*, tłum. B. Białostocka, Warszawa 1946, s. 12.

³⁰ E. Grodecka, dz. cyt., s. 18–19.

indywidualnych warunków i potrzeb edukacyjnych ucznia. Wymaga to kreatywności, a nie bazowania na utartych schematach i stereotypowych rozwiązaniach tematów zajęć. Bezmyślne powielanie kalek często może przynieść rezultat odwrotny od oczekiwanego. Wspomniane wcześniej oddziaływanie naturalne skłania do otwartości na różnokierunkowe innowacje, których wprowadzenie poprawi skuteczność procesu uczenia i nauczania.

Ostatnia cecha metody harcerskiej – oddziaływanie pozytywne – bazuje na wynikach badań technik wzmocnienia pozytywnego i negatywnego, które powinny zastąpić nagrody i kary. Zdaniem Mieczysława Łobockiego tego typu wzmocnienia nie prowadzą do wskazywania zachowań niepożądanych, pomagają natomiast kształtować zachowania właściwe, oczekiwane³¹. Nagradzanie sprzyja utrwalaniu odpowiednich postaw, dlatego jest lepszą metodą oddziaływania wychowawczego niż karanie.

Powyższe rozważania dowodzą, że metoda harcerska wydaje się pomocnym narzędziem pracy nauczycieli. Wiedza o jej komponentach i cechach może przyczynić się do efektywności procesu planowania, przeprowadzania i realizacji celów lekcyjnych. Pośrednie lub bezpośrednie podkreślanie centralnej roli ucznia we wszystkich działaniach nauczyciela przywraca procesowi kształcenia jego nadrzędny, antropocentryczny wymiar.

Metoda harcerska w szkole w perspektywie badań empirycznych

Istotnym aspektem rozważań dotyczących problematyki efektywnego wykorzystywania doświadczenia harcerskiego przez nauczycieli były badania sprawdzające możliwość korzystania z jej elementów podczas pracy na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej. Ankieta została przeprowadzona w formie zdalnej wśród 25 polonistów.

Przygotowany kwestionariusz podzielono na cztery części, w których znalazły się dwadzieścia cztery pytania zamknięte i otwarte. Pierwszą sekcję poświęcono informacjom ogólnym o ankietowanych. Poproszono również o ocenę, czy przynależność do harcerstwa miała wpływ na ich pracę dydaktyczną. Prawie 86% osób wyraziło pochlebne opinie o wpływie przynależności do organizacji na sposoby pracy z dziećmi.

Druga sekcja ankiety wymagała odpowiedzi na pytanie, czy osoba ankietowana deklaruje znajomość metody J. Rossmana. Tylko 11 na 25 ankietowanych nie знаło tej metody. Zdaniem pozostałych badanych ułatwia ona ich pracę dydaktyczną, dostarcza wskazówek niezbędnych w procesie ewaluacji form i metod pracy, co pozwala przypuszczać, że nauczyciele harcerze łączą doświadczenie zdobyte w organizacji z pracą zawodową.

Część trzecia poświęcona została badaniu możliwości zastosowania metody J. Rossmana w praktyce. Nauczycieli poproszono o określenie, czy każdy z jej elementów znajduje zastosowanie podczas planowania i przeprowadzania zajęć.

---

³¹ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2009, s. 239–244.

Przy każdym z komponentów „ręki metody” pozytywne odpowiedzi stanowiły minimum 86% i obligowały do uzasadnienia tejże decyzji, potwierdzając słuszność omawianej koncepcji.

W ostatniej sekcji kwestionariusza osoby badane miały podać przykład praktycznego wykorzystania metody harcerskiej na lekcji języka polskiego i ewentualne wnioski odnoszące się do problematyki badania. Ankietowani zwrócili uwagę, iż wykorzystywanie harcerskiego doświadczenia w szkole jest sporym ułatwieniem dla nauczyciela. Podkreślili także, że „ręka metody” jest zbiorem pomocnych wskazówek, które porządkują planowanie i przebieg zajęć.

Zgromadzone odpowiedzi potwierdziły, że metoda ta oferuje szereg efektywnych zaleceń do pracy wychowawczo-dydaktycznej, a ankietowani dostrzegają potencjał do stosowania jej w szkole. Wyniki badań potwierdzają niemal jednomyślnie wyrażoną aprobatę dla możliwości wykorzystywania rozwiązań oferowanych przez harcerstwo. Docenione zostały zarówno kwestia przygotowania do wykonywania zawodu i roli wychowawcy, jak i ułatwienie w procesie organizacji zajęć dydaktycznych. Przeważająca większość ankietowanych reprezentuje poglądy, iż własne doświadczenie harcerskie ułatwia pracę nauczycielowi.

Metody aktywizujące inspirowane harcerskimi formami i technikami pracy

Warto zaprezentować kilka rozwiązań praktycznych, które będą egzemplifikacją przykładowych ćwiczeń – stanowiących kanon metod harcerskich – możliwych do wykorzystania na lekcji. Należy mieć na uwadze, iż zaproponowane ćwiczenia umożliwiają swobodne dostosowanie do potrzeb uczniów oraz adaptację dla osiągnięcia założonych celów dydaktycznych.

Wybrany system szyfrowania wiadomości

Łączność, stosowana w harcerstwie niezwykle często, stwarza korzystne warunki do wprowadzenia tejże techniki³² jako sposobu zaangażowania uczniów w tematykę zajęć. Istnieje wiele sposobów szyfrowania³³, których wykorzystanie na lekcjach jest omówione w literaturze³⁴. Wspomniana różnorodność propozycji pozwala na

³² Techniki są jednym z elementów pracy harcerskiej; pomimo że nie zostały opisane w żadnym formalnym dokumencie, jednak istnieją i są powszechnie znane. M. Gajdziński klasyfikuje techniki wśród umiejętności, których stopniowo, w zależności od zaawansowania, wieku i indywidualnych predyspozycji dziecka, wymaga się od każdego członka organizacji. Zob. M. Gajdziński, dz. cyt., s. 266.

³³ Wszystkie omawiane sposoby szyfrowania pochodzą z harcerskiego poradnika. Zob. *Księga szyfrów. Harce szarych komórek*, oprac. M. Niewiarowski, Szczecin 2017.

³⁴ Zob. Zespół Centrum Dobrego Wychowania, *Księga szyfrów. Zbiór szyfrów do zabaw edukacyjnych*, <https://cdw.edu.pl/wp-content/uploads/2019/09/Ksiega-Szyfrow-cdw-edu-pl-A5.pdf> [27.10.2025].

dobór adekwatny do klasy. Należy jednocześnie pamiętać o dostosowaniu poziomu trudności szyfru do wieku i możliwości grupy. Alfabet Morse'a lub jedna z odmian szyfru „sylabowego” będą optymalnymi systemami do wykorzystania wśród młodszych podopiecznych. Bardziej skomplikowane rodzaje, przykładowo „ułamkowy”, „kropki” albo „zegarowy”, są odpowiednie dla starszych klas. Szyfr nie powinien zajmować uczniom zbyt wiele czasu, jednocześnie prowadząc do osiągnięcia zamierzonego celu, np. odszyfrowania tematu lekcji lub kluczowego hasła.

Kuźnica w roli techniki dyskusji

Kuźnica harcerska umożliwia swobodne wyrażenie własnego zdania w obrębie wybranego przez osobę prowadzącą zagadnienia. Zgodnie z zasadami uczestnicy zajmują miejsca w kręgu, kolejno każdy z nich przedstawia swoją opinię na dany temat, pozostali zaś nie wdają się w dyskusję, nie komentują wypowiedzi. Osoba prowadząca również powstrzymuje się od podsumowania czy jakiegokolwiek waloryzowania wypowiedzianych słów. Zakończenie może odbyć się za pomocą wcześniej przygotowanego cytatu lub piosenki stosownej do tematu kuźnicy³⁵. Jej wykorzystanie w czasie lekcji przyczyni się do ewolucyjnego rozwoju kompetencji interpersonalnych dzieci i młodzieży, szczególnie wpływając na ich umiejętności komunikacyjne i obiektywną ocenę poglądów współuczestników. Ważne jest koordynowanie i kontrola przestrzegania zasad przez uczniów. Tematem dyskusji może być wiele zagadnień dostosowanych do problemu lekcji i założonych celów. Zasadnicze znaczenie ma odpowiednie sformułowanie pytania, które musi umożliwić dłuższą wypowiedź, dlatego też należy unikać pytań zamkniętych lub zbyt zawitych.

Pląs harcerski *Disco* sposobem ćwiczenia pisowni wyrazów z „ó” oraz „u”

Pląs harcerski definiuje się jako zabawę ruchową, której towarzyszy śpiew. Jest kilka jego rodzajów – inscenizacyjny, skupiony na ruchach przekazujących treść śpiewanej piosenki; taneczny, którego głównym założeniem jest wykonanie określonego układu tanecznego; rytmiczny, poświęcony ruchowi oddającemu rytm piosenki. Dzięki nim młodzież ćwiczy koordynację ruchową, a także zwiększa swoją kreatywność. Ta forma pracy zaspokaja również potrzebę zabawy i pozytywnie wpływa na rozwój emocjonalny³⁶. Jednym z jej przykładów jest *Disco*³⁷. W zaproponowanej zabawie tekst i ruchy zostały zmienione tak, aby przystosować ją do ćwiczenia ortografii wyrazów z „ó” oraz „u”. Uczniowie ustawiają się w kręgu, nauczyciel wywołuje wybraną osobę prośbą o pokazanie kroków tanecz-

³⁵ *Harcerskie formy pracy*, oprac. phm. J. Lasek, <https://zhpcbprodstore.blob.core.windows.net/public/2015/11/HarcerskieFormyPracy-ok-m.pdf> [27.10.2025], s. 52.

³⁶ Tamże, s. 47–48.

³⁷ Przebieg pląsu i wypowiadane formuły mogą różnić się w zależności od środowiska harcerskiego. Zob. Z. Nowak, *Zbiór zabaw i pląsów*, <https://www.szamotuly.zhp.wlkp.pl/wp-content/uploads/2020/02/plasy.pdf> [27.10.2025].

nych do wyrazu zawierającego wspomnianą trudność ortograficzną. W przypadku litery „ó” uczeń zostaje poproszony o stworzenie z rąk okręgu nad głową, jeśli zaś poprawny będzie zapis z literą „u” – ułożenie ramion na kształt podkowy. Ćwiczenie to można również skierować do całej grupy. Tego typu zadanie wpłynąć może na zaspokojenie potrzeby ruchu i ludyczności, zwłaszcza u kinestetyków. Modyfikacja zaplanowanej choreografii otwiera perspektywę dostosowania tego typu ćwiczenia do innych trudności ortograficznych.

Wykorzystanie ruchu w procesie powtarzania wiedzy ze stylistyki

Zmiana otoczenia ze szkolnej klasy na pobliski park lub podwórko pozytywnie wpływa na zdolności percepcyjne uczniów. Powiązana bezpośrednio z komponentem „ręki metody” J. Rossmana reprezentowanym przez ramię, oferuje niekonwencjonalną formę realizacji tematu lekcji poświęconej artystycznym środkom wyrazu. Wybrana przez nauczyciela okolica egzemplifikuje zasadę pogłębienia w procesie nauczania. Unaocznione epitety, porównania i inne zabiegi językowe oddziałują na wyobraźnię uczniów. Co więcej, lekcja wzbogacona o przeżycie emocjonalne wpływa na przyswojenie oraz utrwalanie wiadomości i umiejętności.

Gra terenowa formą lekcji języka polskiego

Gra terenowa obliuguje uczniów do przemieszczania się po budynku szkoły lub jej terenie. Stwarza to, podobnie jak korzystanie z płąsów lub pieszych wędrówek, sprzyjające warunki do nauki dla kinestetyków, jednocześnie wpływając na zaangażowanie całej klasy. Jak udowodniła Helena Koralewska, zajęcia o takim charakterze stopniowo pojawiają się w polskich szkołach, stając się dobrym przykładem potrzeby prowadzenia zajęć o charakterze polisensorycznym³⁸.

Mnogość tych przykładów unaocznia możliwości oferowane przez przemyślaną integrację harcerstwa i szkoły. Część z nich funkcjonuje powszechnie w przestrzeni klasowej, reszta jest innowacyjnymi propozycjami. Rozważne wkomponowanie wybranych ćwiczeń może okazać się skutecznym zabiegiem w procesie dydaktycznym.

Zakończenie

Jak wynika z powyższych rozważań, istnieje wiele sposobów uatrakcyjniania stereotypowych zajęć szkolnych, a przemyślana integracja harcerstwa i szkoły wydaje się jedną z dobrych propozycji urozmaicenia form pracy nauczy-

³⁸ H. Koralewska, *Mały Książę w terenie – na ratunek lekturom* [w:] *Edukacja polonistyczna wobec innego*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2014, s. 251–258.

ciela. Przedstawione sugestie rozwiązań metodycznych przybliżyły zagadnienie wykorzystania przez nauczycieli języka polskiego doświadczenia harcerskiego w codziennej pracy dydaktycznej. Można sądzić, iż wzajemne oddziaływanie tych dwóch płaszczyzn może wywrzeć pozytywny wpływ na proces kształcenia. Charakterystyka opisanych propozycji została uzupełniona o rezultaty, jakich mogą – dzięki ich zastosowaniu – oczekiwać nauczyciele. Podkreślono także kluczową rolę współpracy tych środowisk w procesie edukacji dzieci i młodzieży.

Badania wykazały, iż znaczna część polonistów aprobuje stosowanie technik zaczerpniętych z harcerstwa, nauczyciele pozytywnie oceniali rolę narzędzi wypracowanych przez tę organizację w procesie edukacji szkolnej. Przy zachowaniu priorytetowego umiaru w operowaniu technikami i formami opracowana metoda jawi się jako dobrze rokujące usprawnienie procesu kształcenia w placówkach oświatowych.

Bibliografia

Bibliografia przedmiotowa

- Andrzejewska A., *Z metodą ad fontes*, „CZUWAJ – miesięcznik instruktorów ZHP”, 2019, nr 6–7, s. 36–37.
- Baden-Powell R., *Skauting dla chłopców*, tłum. S. Kapiszewski, Kraków 2010.
- Baden-Powell R., *Wskazówki dla skautmistrzów*, tłum. B. Białostocka, Warszawa 1946.
- Brophy J., *Motywowanie uczniów do nauki*, tłum. K. Kruszewski, Warszawa 2002.
- Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2011.
- Gajdziński M., *Harcerski system wychowania*, Warszawa 2022.
- Grodecka E., *O metodzie harcerskiej i jej stosowaniu*, Warszawa 2020.
- Kamecki M., *Stosowanie metody harcerskiej w drużynie harcerzy*, Warszawa 2020.
- Kamiński A., *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 2001.
- Karolczak-Biernacka B., *Współzawodnictwo i współpraca w szkole*, Warszawa 1987.
- Każdy uczeń jest ważny. Indywidualizacja na lekcji języka polskiego*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2017.
- Koralewska H., *Mały Książę w terenie – na ratunek lekturom* [w:] *Edukacja polonistyczna wobec innego*, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2014, s. 251–258.
- Księga szyfrów. Harce szarych komórek*, oprac. M. Niewiarowski, Szczecin 2017.
- Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1994.
- Kwiatkowska-Ratajczak M., *Metody* [w:] *Innowacje i metody*, t. 1: *W kręgu teorii i praktyki. Podręcznik akademicki dydaktyki kształcenia polonistycznego*, red. M. Kwiatkowska-Ratajczak, Poznań 2011, s. 353–383.
- Kwiatkowska-Ratajczak M., *Wstęp* [w:] *Innowacje i metody*, t. 1: *W kręgu teorii i praktyki. Podręcznik akademicki dydaktyki kształcenia polonistycznego*, red. M. Kwiatkowska-Ratajczak, Poznań 2011, s. 7–9.
- Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2009.
- Materiały edukacyjne programu KREATOR. Scenariusze lekcji*, Warszawa 1999.
- Metoda harcerska* [hasło w:] *Leksykon harcerstwa*, red. O. Fietkiewicz, Warszawa 1988, s. 257.
- Nagajowa M., *ABC metodyki języka polskiego*, Warszawa 1995.

- Nalaskowski S., *Metody nauczania*, Toruń 2000.
Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 2003.
Palamer-Kabacińska E., *Pedagogika przygody a harcerstwo. Studium teoretyczne*, Warszawa 2021.
Rossman J., „Szkoła za lasem”. *Program kształcenia starszyny harcerstwa podziemnego*, Kraków 2014.
Sowa J., Niedzielski Z., *Metoda pracy harcerskiej w zarysie*, Rzeszów 2003.

Netografia

- Harcerskie formy pracy*, oprac. phm. J. Lasek, <https://cbp.zhp.pl/m/harcerskie-formy-pracy> [27.10.2025].
Nowak Z., *Zbiór zabaw i pląsów*, <https://www.szamotuly.zhp.wlkp.pl/wp-content/uploads/2020/02/plasy.pdf> [27.10.2025].
Ruch Programowo-Metodyczny „Ręka Metody”, *ściąga z ręki*, <https://www.rekametody.pl/sciaga-w-rece> [27.10.2025].
Zespół Centrum Dobrego Wychowania, *Księga szyfrów. Zbiór szyfrów do zabaw edukacyjnych*, <https://cdw.edu.pl/wp-content/uploads/2019/09/Ksiega-Szyfrow-cdw-edu-pl-A5.pdf> [27.10.2025].

The Elements of the Scouting Method and Scouting Experience as Support for Polish Language Teachers in Primary School

Abstract

This article presents the educational potential of the scouting method as well as selected forms and techniques used within scouting environments. The starting point is an analysis of the dialogue between the needs of contemporary educational institutions and the solutions that scouting can offer. The issue is examined on the basis of two methodological proposals: the ‘method hand’ developed by Jan Rossman and the characteristics of the scouting method formulated by Ewa Grodecka. The focus is placed on the possibilities of applying their components when planning and conducting Polish language lessons in primary school. Another important element of the article is also a synthesis of the results of an empirical study conducted among teachers of this subject, which demonstrates that experience gained in scouting contributes to more effective performance of professional duties. The article is complemented by proposals for the use of scouting forms and techniques as activating teaching methods, carefully adapted to contemporary educational needs.

Keywords: scouting method, Polish language teaching, active learning methods, primary school, educational work forms, scouting techniques

Gabriela Rokosz, absolwentka pierwszego stopnia kierunku filologia polska o specjalności nauczycielskiej na Uniwersytecie Rzeszowskim, gdzie obecnie kontynuuje studia drugiego stopnia. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół nowoczesnych i innowacyjnych metod nauczania języka polskiego. Prywatnie entuzjastka literatury współczesnej i pisarstwa. Autorka książki *Ostatnie Istnienie* wydanej w 2021 roku nakładem Wydawnictwa EDYTORIAL.